

ANALYSIS OF TRADITIONAL TEACHING METHODS FOR CHILDREN WITH DISABILITIES

Khakimov Rustamjon Annasalievich

Director of General Education School No. 49, Uzbekistan District, Fergana Region

ORCID: 0009-0001-1993-7413 xakimovrustamjon@gmail.com

Abstract

This paper analyzes traditional forms, methods, and technologies for educating young people with disabilities. It emphasizes the necessity of creating favorable conditions for the development of each child, taking into account their individual educational needs and abilities. An innovative educational approach is proposed—one that requires a specialized approach to the teaching and learning process and is flexibly oriented toward meeting diverse educational needs. Such an approach serves to reduce discrimination by enabling children to interact with one another and learn to understand and accept differences.

Keywords

disability, pedagogical technologies, educational discussion, psychological development, regulation and correction, individual, methodology, intellectual, emotional, and physical development.

IMKONIYATI CHEKLANGAN BOLALARNI O‘QITISHNING AN‘ANAVIY METODLARI TAHLILI

Xakimov Rustamjon Annasalievich

Farg‘ona viloyati, O‘zbekiston tumani 49-sonli umumta’lim maktabi direktori

Annotatsiya: Imkoniyati cheklangan yoshlarni o‘qitishning an‘anaviy shakllari, metodlari va texnologiyalari tahlil qilinadi. Har bir bolaga uning individual ta’lim ehtiyojlari va qobiliyatlarini hisobga olgan holda rivojlanish uchun qulay shart-sharoit yaratish zarurligi ta’kidlanadi. O‘qitish va ta’lim jarayoniga alohida yondashuvni talab

etadigan, turli ta'lim ehtiyojlarini qondirishga moslashuvchan yo'naltirilgan innovatsion ta'lim taklif etiladi. Bunday yondashuv bolalarning bir-biri bilan muloqot qilishi, farqlarni anglash va qabul qilishni o'rganishi orqali kamsitishni kamaytirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: imkoniyati cheklanganlik, pedagogik texnologiyalar, o'quv munozarasi, psixologik rivojlanish, tartibga solish va korreksiya, individ, metodologiya, intellektual, emotsional va jismoniy rivojlanish.

АНАЛИЗ ТРАДИЦИОННЫХ МЕТОДОВ ОБУЧЕНИЯ ДЕТЕЙ С ОГРАНИЧЕННЫМИ ВОЗМОЖНОСТЯМИ ЗДОРОВЬЯ

Хакимов Рустамжон Аннасалиевич

Директор общеобразовательной школы № 49, Узбекистанский район,
Ферганская область

Аннотация. В статье анализируются традиционные формы, методы и технологии обучения детей с ограниченными возможностями здоровья. Подчеркивается необходимость создания благоприятных условий для развития каждого ребенка с учетом его индивидуальных образовательных потребностей и способностей. Предлагается инновационный образовательный подход, требующий специализированной организации процесса обучения и гибкой ориентации на удовлетворение разнообразных образовательных потребностей. Такой подход способствует снижению уровня дискриминации, позволяя детям взаимодействовать друг с другом, а также учиться понимать и принимать различия.

Ключевые слова: ограниченные возможности здоровья, педагогические технологии, образовательная дискуссия, психологическое развитие, регуляция и коррекция, индивидуальность, методология, интеллектуальное, эмоциональное и физическое развитие.

Kirish. Ta'lim jarayonini shaxsga yo'naltirishga asoslangan texnologiyalar. Pedagogik texnologiyalarning ushbu guruhi shaxs xususiyatlariga, uni insonning tabiiy

qobiliyatlariga muvofiq shakllantirish va rivojlantirishga, bolalar imkoniyatlarini maksimal darajada ro'yobga chiqarishga yo'naltirilganligi bilan tavsiflanadi. U bolaga insonparvar-shaxsiy yondashuvni amalga oshiradigan, faollashtiruvchi va rivojlantiruvchi didaktik majmuani qo'llaydigan hamda atrof-muhitning pedagogik imkoniyatlaridan foydalanadigan hamkorlik pedagogikasi texnologiyalari bilan ifodalanadi. Mazkur texnologiyalar asosidagi ish o'quvchilarning pedagogik jarayonga chuqur kirishishini, pedagogik jarayon ishtirokchilari o'rtasidagi insonparvar-shaxsiy va individual yondashuvga asoslangan o'zaro munosabat xususiyatlarini bevosita his etishini ta'minlaydi.

O'quvchilar faoliyatini faollashtirish va jadallashtirishga qaratilgan pedagogik texnologiyalar ta'lim jarayonida bolaning faolligi tamoyilini amalga oshiradi, bilim va ko'nikmalarni o'zlashtirishga motivatsiya hamda ongli ehtiyojni shakllantiradi, o'quvchilar, ularning ota-onalari va ijtimoiy muhit talablariga moslikni ta'minlaydi.

Ushbu texnologiyalar guruhiga maktab pedagoglari amaliyotida qo'llaydigan o'yin texnologiyalari, muammoli ta'lim va kommunikativ texnologiya elementlari kiradi.

O'yin texnologiyalari (asosan bilishga oid va ishbilarmonlik o'yinlari) ta'limning barcha bosqichlarida keng qo'llanadi, chunki ular katta avlod tajribasini uzatishning universal vositasi hisoblanadi. O'yin faoliyati tuzilmasiga maqsad qo'yish, rejalashtirish, maqsadni amalga oshirish va natijalarni tahlil qilish tabiiy ravishda kiradi hamda shaxs o'zini faoliyat subyekti sifatida namoyon etadi. Muammoli ta'lim - o'qituvchi rahbarligida muammoli vaziyatlarni yaratish va ularni hal etishda o'quvchilarning faol, mustaqil faoliyatini tashkil etishga asoslangan o'quv mashg'ulotlaridir. Natijada bilim, ko'nikma va malakalar ijodiy o'zlashtiriladi hamda o'quvchilarning fikrlash qobiliyatlari rivojlanadi. Muammoli ta'lim kompetentlikka erishish, o'quv va hayotiy vazifalarni hal qilishga tayyorgarlik ko'rish yo'lidagi muhim tayyorlov bosqichidir.

Axborot (kompyuter) texnologiyalari axborot bilan ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradi, o'quvchilarning kommunikativ qobiliyatlarini oshiradi, tadqiqotchilik ko'nik-

malari va maqbul qarorlar qabul qilish malakasini shakllantiradi, har bir o'quvchiga o'zi uchun qulay sur'at va mazmunda ishlash imkonini beradi. Shu orqali o'quvchilar axborot jamiyatida yashashga va kasbiy ta'lim dasturlarini o'zlashtirishga tayyorlanadi.

Uyda ta'lim olayotgan imkoniyati cheklangan o'quvchilar uchun individual o'quv rejasi tuzilishi mumkin. Individual o'quv rejasi (IOR) - umumta'lim tashkilotining federal bazaviy o'quv rejasi asosida tuzilgan o'quv rejasidan imkoniyati cheklangan o'quvchi tomonidan o'zlashtirish uchun tanlangan fanlar (kurslar) majmuasidir. U ta'lim variativligini saqlagan holda standart talablariga erishish imkonini ta'minlaydi.

Imkoniyati cheklangan bolalarni o'qitishning asosiy bosqichlari:

1. Imkoniyati cheklangan bolalar to'g'risidagi ma'lumotlarni yig'ish va tahlil qilish (psixolog, ijtimoiy pedagog, hamshira va sinf rahbari):

- bolalarning rivojlanishi va ta'lim xususiyatlarini hisobga olish uchun o'quvchilar kontingentini baholash;

- qobiliyat va ehtiyojlarni aniqlash;

- ta'lim muhitining dasturiy-metodik ta'minot, maktabning moddiy-texnik va kadrlar bazasi talablariga muvofiqligini baholash.

2. Faoliyatni rejalashtirish, tashkil etish va muvofiqlashtirish (ma'muriyat, psixolog, uslubiy birlashma rahbari, fan o'qituvchilari):

- imkoniyati cheklangan bolalar uchun ta'lim jarayonini tashkil etish;

- imkoniyati cheklangan bolalarni turli mutaxassislar va pedagoglar tomonidan maxsus qo'llab-quvvatlashni ta'minlash;

- ishchi dasturlarni ishlab chiqish.

3. Qulay va to'siqsiz muhit yaratish uchun moddiy-texnik bazani tayyorlash (ma'muriyat, xo'jalik mudiri):

- har bir o'quv xonasida nogironligi bo'lgan shaxslar uchun qo'shimcha yoritish va aloqa-axborot tizimlari bilan jihozlangan 1-2 ta joy tashkil etish;

- maxsus dasturlanadigan klaviatura bilan jihozlangan korreksion-rivojlantiruvchi dasturiy majmuani xarid qilish;
- sport zali va sport maydonchasini nogironligi bo'lgan shaxslar uchun modulli jihozlar to'plami bilan ta'minlash;
- kutubxonani nogironligi bo'lgan shaxslar uchun maxsus adaptiv-texnik vositalar bilan jihozlash;
- imkoniyati cheklangan bolalar uchun qulay shart-sharoit yaratish, dam olish va kutish zonalarini jihozlash.

3. Diagnostika va nazorat (ma'muriyat):

- yaratilgan sharoitlar va tanlangan ta'lim dasturlarining bolaning alohida ta'lim ehtiyojlariga muvofiqligini diagnostika qilish;
- ta'lim dasturlarini o'zlashtirish natijalarini nazorat qilish;
- o'quvchilar tayyorgarligini nazorat va diagnostika qilish, uning amaldagi ta'lim standartlari talablariga muvofiqligini baholash.

4. Tartibga solish va tuzatish (ma'muriyat, psixolog, fan o'qituvchilari):

- ta'lim jarayoni va imkoniyati cheklangan bolalarni qo'llab-quvvatlash jarayoniga zarur o'zgartirishlar kiritish;
- ta'lim sharoitlari va shakllarini, ish metodlari va usullarini tuzatish.

Bolalarda tabiiy-ilmiy bilimlar asoslarini shakllantirish dunyoning yaxlit manzarasini tarkib toptirishga yordam beradi. Dialektik tafakkur uchun zarur shart-sharoitlarni rivojlantirish, bolalarda jonli va jonsiz tabiat haqidagi asosiy tabiiy-ilmiy tasavvur va tushunchalarni shakllantirish, atrofdagi obyektlar bilan tanishtirish asosida tabiatga insonparvar va g'amxo'r munosabatni tarbiyalash, atrof-muhitga emotsional-axloqiy hamda amaliy munosabatni rivojlantirish lozim.

O'qitish metodi - o'qituvchi va o'quvchilar o'rtasidagi o'zaro hamkorlik jarayoni bo'lib, uning natijasida ta'lim mazmunida nazarda tutilgan bilim, ko'nikma va malakalar

uzatiladi va o'zlashtiriladi. O'qitish usuli - muayyan bilim, ko'nikma yoki malakani berish va o'zlashtirishga qaratilgan o'qituvchi bilan o'quvchilar o'rtasidagi qisqa muddatli o'zaro hamkorlikdir.

An'anaviy metodlarning maqsadi o'quvchiga yangi bilimlarni yetkazish va muayyan fan bo'yicha dolzarb axborotni taqdim etishdir. Bunday metodlar o'qituvchining axborotli-illyustrativ faoliyati hamda o'quvchining reproduktiv faoliyatiga asoslanadi.

An'anaviy o'qitish metodlariga ma'ruza, hikoya, tushuntirish, suhbat, munozara, kitob bilan ishlash, namoyish, mashqlar, o'zaro o'qitish, laboratoriya ishi, amaliyot va mustaqil ish kiradi.

Ma'ruza o'quv materialini og'zaki bayon etish metodi bo'lib, amaliy yoki nazariy muammolarni keng va izchil tarzda so'z orqali yoritishni nazarda tutadi.

Ma'ruza o'qish uchun o'qituvchi bayon qilayotgan muammoni yaxshi bilishi va yetarli pedagogik tajribaga ega bo'lishi kerak.

Ma'ruzalar o'quv jarayonining mazmuni va xarakteriga ko'ra bir necha turlarga bo'linadi. Mazmuniga ko'ra: kirish ma'ruzasi, sharhlovchi ma'ruza, epizodik ma'ruza. O'quv jarayoni xarakteriga ko'ra: axborot ma'ruzasi va muammoli ma'ruza.

Hikoya faktik ma'lumotlarni tavsif yoki bayon shaklida yetkazishning alohida ko'rinishidir. Hikoyada mavzu va taqdim etilayotgan faktlarni bayon qilishga, ko'rgazmali ta'lim vositalaridan foydalanishga hamda o'quvchilarni mustaqil umumlashtirish va xulosalar chiqarishga yo'naltirishga alohida e'tibor qaratish lozim [1].

Hikoya metodidan barcha yoshdagi o'quvchilar bilan ishlashda foydalanish mumkin, biroq u boshlang'ich maktab yoshidagi bolalarni o'qitish va rivojlantirishda ayniqsa samarali bo'ladi. Chunki bu davrda bolalar ko'plab faktik ma'lumotlarni to'playdi va obrazli-abstrakt tafakkurga ko'proq moyil bo'ladi.

Hikoya metodini illyustratsiyalar bilan birgalikda qo'llash uning samaradorligini oshiradi. Bu ayniqsa maktabgacha yoshdagi bolalarda mashg'ulot mavzusiga e'tiborni

maksimal darajada jamlash uchun muhimdir. Hikoya og‘zaki ta’limning eng emotsional metodlaridan biri hisoblanadi. Odatda u bolaga kuchli ta’sir ko‘rsatadi, chunki pedagog hikoya qilayotgan voqealarga o‘z munosabatini ham singdiradi. Masalan, o‘qituvchi ushbu metoddan xona o‘simliklarining yovvoyi o‘simliklardan farqlanish sabablari, uzoq geografik hududlardagi tabiat tafovutlari va boshqa mavzularni tushuntirishda foydalanadi. Suhbat eng qadimgi o‘qitish metodlaridan biri bo‘lib, undan qadimgi yunon faylasuflari ham foydalangan.

Ushbu metodning ijobiy jihatlari quyidagilardan iborat:

o‘quvchi fikrini yo‘naltiradi va uni o‘qituvchining fikrlash yo‘nalishini kuzatishga undaydi;

fikrlash jarayonini faollashtiradi;

bilim yoki ko‘nikmalar qay darajada sifatli o‘zlashtirilganini tekshirishning samarali vositasi bo‘lib xizmat qiladi;

o‘quvchilarning bilish qobiliyatini rivojlantiradi.

Suhbatlar maqsadiga ko‘ra turlicha bo‘lishi mumkin. Suhbatning bir necha turi mavjud. Kirish suhbatlari mashg‘ulot boshlanishidan oldin o‘tkazilib, bolalarning avvalgi bilim darajasi va kelgusi mashg‘ulot vazifasini qanday tushunayotganini aniqlash imkonini beradi. Axborot beruvchi suhbat bolalarga yangi bilimlarni yetkazishda qo‘llanadi. Nazorat-korreksion suhbat bilimlarni diagnostika qilish yoki ularni to‘ldirish, aniqlashtirish va rivojlantirish zarur bo‘lganda ishlatiladi.

Suhbat jarayonida o‘qituvchi suhbat mazmuni va maqsadini puxta o‘ylab chiqishi, shuningdek, savollar tizimini tuza olishi va ularni to‘g‘ri shakllantirishi kerak. Amaliyot shuni ko‘rsatadiki, o‘qituvchi bergan savollar o‘quvchilarni fikrlash, taqqoslash va qiyoslashga undasa, suhbat jarayoni eng faol va qiziqarli kechadi.

Maktabgacha va maktab yoshidagi bolalar bilan suhbatni rivojlantirishda yo‘naltiruvchi savollardan foydalanish lozim. Bolalarning oldindan egallagan bilim

darajasi turlicha bo‘ladi, ammo pedagogning vazifasi suhbatni shunday tashkil etishdan iboratki, har bir bolaning fikri inobatga olinsin va mashg‘ulot mohiyati tushunarli yetkazilsin. Masalan, «Tabiatdagi qishki o‘zgarishlar» mavzusini o‘rganishda quyidagi savollar berilishi mumkin: qish kelganining qanday belgilarini bilasiz? Qishning qanday asosiy belgilarini kuzatgansiz? Qishning kuzdan asosiy farqi nimada?

Tushuntirish - muayyan hodisa, jarayon yoki faktning mazmunini ochib berishdan iborat. Tushuntirish, asosan, muayyan fanlarning nazariy asoslari o‘rganilganda, tabiiy hodisalar hamda insonning ijtimoiy-madaniy faoliyatidagi asosiy sabab va oqibatlar ochib berilganda qo‘llanadi.

Tushuntirishda mulohaza yuritish va dalillash usullari asosiy o‘rin tutadi, chunki u faqat «Bu nima?» degan savolga javob berish bilan cheklanmay, «Nima uchun?», «Qanday?», «Nega?» kabi savollarni ham izohlashni nazarda tutadi. Shu bilan birga, o‘qituvchi mantiqiylik, aniqlik, qisqalik hamda tushuncha va xulosalarni ravshan ifodalash tamoyillariga rioya qilishi kerak [1,5].

Tushuntirish metodi barcha yosh guruhidagi o‘quvchilar bilan ishlashda qo‘llanadi. Maktabgacha yoshdagi bolalarga bu metod imkon qadar sodda va bosqichma-bosqich taqdim etilishi lozim. Mashg‘ulot materiali aniq va ravshan bayon qilinib, har bir mayda jihat yetarli darajada tushuntirilishi kerak, shunda bolada to‘g‘ri tasavvur shakllanadi.

O‘quv munozarasi bilishga bo‘lgan qiziqishni rag‘batlantirish maqsadida muayyan ekologik muammo yuzasidan fikr almashishdir. Samarali o‘quv munozarasining asosiy sharti - o‘quvchilarni mazmuniy va tashkiliy jihatdan oldindan tayyorlashdir. Mazmuniy tayyorgarlik munozara mavzusi bo‘yicha zarur axborotni to‘plashga, tashkiliy tayyorgarlik esa ushbu axborotni qanday shaklda bayon qilishni belgilashga asoslanadi.

O‘quv munozarasi metodidan foydalanish o‘quvchilarda fikrlarni aniq va ravshan bayon etish, savollarni to‘g‘ri shakllantirish va obyektiv dalillar keltirish qobiliyatini rivojlantiradi.

Kitob bilan ishlash ta'lim metodi sifatida o'quvchilarni darslik tuzilmasi bilan tanishtirish, uni ko'zdan kechirish, ayrim qismlarini o'qish, axborotni o'rganish, savollarga javob izlash, topshiriq va testlarni bajarish, masala va misollarni yechish hamda o'quv materialini yod olish uchun qo'llanadi.

Kitob bilan ishlash samaradorligiga ta'sir etuvchi omillar qatorida ravon o'qish ko'nikmasi, o'qilgan ma'lumotni tushunish, asosiy va ikkilamchi jihatlarni ajrata olish, konspekt tuzish, mantiqiy va tarkibiy sxemalar yaratish hamda mavzu bo'yicha adabiyotlarni tanlash qobiliyati alohida ahamiyatga ega [5].

Namoyish juda muhim metod hisoblanadi. U ko'rsatish metodi deb ham ataladi. Ushbu metod o'rganilayotgan ekologik obyekt, tabiiy jarayon yoki hodisalar haqida o'quvchilarda ko'rgazmali tasavvur hosil qilishga mo'ljallangan. U turli yoshdagi bolalarni o'qitishda qo'llanishi mumkin.

O'rganilayotgan mavzu mazmuni va o'quvchilar faoliyati usullariga qarab namoyishning turli ko'rinishlaridan foydalaniladi:

- o'rganilayotgan harakat yoki usulni shaxsan ko'rsatish;
- real obyektlar: asboblari, materiallar, jihozlar va boshqalarni ko'rsatish;
- tasviriy namoyish vositalarini ko'rsatish;
- videomateriallarni namoyish etish.

Bunda quyidagi didaktik tamoyil doimo hisobga olinishi kerak: namoyish me'yorida qo'llanishi lozim. Ko'rsatish jarayonining samaradorligi obyektlarni to'g'ri tanlashga hamda o'qituvchining o'quvchilar e'tiborini namoyish etilayotgan narsaning asosiy jihatlariga yo'naltira olishiga bog'liq. Namoyish illyustratsiya metodi bilan chambarchas bog'liq. Illyustratsiya - hodisa, jarayon va obyektlarni, shuningdek, ularning ramziy shakldagi tasvirini ko'rsatishdir. Bu rasmlar, sxemalar, grafiklar, chizmalar, fotosuratlar, xaritalar va boshqalar orqali amalga oshiriladi [1,6]. Ushbu ikki metod o'zaro bog'liq holda qo'llanib, bir-birining ta'sirini to'ldiradi va kuchaytiradi.

Pedagogik faoliyatga kompyuterlar, videotexnika, proyektorlar va boshqa vizual axborot vositalari kirib kelishi natijasida videometod deb ataladigan alohida o'qitish metodini ajratish imkoniyati paydo bo'ldi. U axborotni taqdim etish bilan birga uni nazorat qilish, tizimlashtirish, umumlashtirish, takrorlash va mustahkamlash uchun ham mo'ljallangan [2,8].

Videometod boshqa metodlarga nisbatan pedagogik faoliyatni tashkil etishga yuqoriroq talab qo'yadi: u yanada maqsadga muvofiq, puxta o'ylangan va aniq bo'lishi kerak.

Mashq - zarur ko'nikma va malakalarni shakllantirishga qaratilgan amaliy yoki aqliy harakatlarni takrorlashdir.

Mashqlarni didaktik vazifasiga ko'ra tasniflash:

kirish mashqlari - amaliy namoyishdan keyin bajarilib, ko'rsatilgan harakatlarning ayrim qismlarini to'g'ri bajarishga erishishga qaratiladi;

asosiy mashqlar - muayyan harakatlarni talab etilgan darajaga yetkazish va tegishli ko'nikmalarni shakllantirish uchun qo'llanadi;

mashq qildirish mashqlari - mavjud ko'nikmalarni saqlab turish va malakalarni yuqori darajada ushlab turishga qaratiladi.

Shuningdek, mashqlar maxsus (ko'p marotaba takrorlanib, ko'nikma va malakalarni shakllantirishga qaratilgan), hosilaviy (ilgari shakllangan ko'nikma va malakalarni takrorlash hamda mustahkamlashga yordam beradigan maxsus mashqlar) va izohli (o'quv jarayonini faollashtirish hamda o'quvchilarning topshiriqlarni ongli bajarishini ta'minlashda qo'llanadigan) turlarga bo'linadi [3].

Mashqlar quyidagilarga bo'linadi:

og'zaki mashqlar;

yozma mashqlar;

grafik mashqlar;

laboratoriya-amaliy mashqlar;
ishlab chiqarish-mehnat mashqlari.

Mashqlarning samaradorligi ularning muayyan talablarga javob berishiga bog'liq: o'quvchilar o'z faoliyati sifatini ongli ravishda yaxshilashga yo'naltirilganmi, zarur harakatlarni bajarish qoidalarini biladimi, mashqlarni bajarish sharoitlari nazorat qilinadimi, o'quvchilar yutuqlari hisobga olinadimi, takrorlashlar amalga oshiriladimi va ular orasidagi vaqt oralig'i qanday? O'zaro o'qitish - o'quvchilarning o'zaro hamkorligiga asoslangan o'ziga xos ta'lim metodidir. Bunda ularning nazariy bilimlari, amaliy tayyorgarligi va qobiliyatlaridagi farqlar muhim ahamiyatga ega. Metodning mohiyati shundaki, o'quvchilar asosiy va qo'shimcha ma'lumotlar bilan o'zaro almashadilar, birgalikda ko'nikma va malakalarni mashq qiladilar hamda materialni qay darajada puxta o'zlashtirganliklarini tekshiradilar [4,5].

O'zaro o'qitish juftlikda, guruhda yoki jamoaviy shaklda tashkil etilishi mumkin. U turli yoshdagi o'quvchilar bilan ishlashda qo'llanishi mumkin, biroq ta'limning yuqori bosqichlarida ayniqsa samarali bo'ladi.

Laboratoriya ishi metodi o'quvchilarning turli tadqiqot va tajribalarni mustaqil o'tkazishiga asoslanadi. Laboratoriya ishlari individual yoki guruhli bo'lishi mumkin.

Laboratoriya metodi orqali o'quvchilar asbob-uskunalar bilan ishlash ko'nikma va malakalarini egallaydilar. Shuningdek, bu metod o'rganish usullarini tanlash, natijalarni tekshirish va qayta ishlash, hisoblash, o'lchash kabi muhim amaliy ko'nikmalarni shakllantirish uchun qulay muhit yaratadi.

Laboratoriya metodini to'g'ri qo'llash uchun maxsus jihozlar, o'qituvchi va o'quvchilarning tayyorgarligi hamda yetarli vaqt va kuch resurslari talab etiladi [6].

Amaliy ish metodi laboratoriya metodidan nazariy bilimlarni amaliy topshiriqlarni hal etishda qo'llashi bilan farq qiladi. Nazariyani amaliyotga tatbiq etish ko'nikmasi ushbu metodning asosiy jihatidir.

Amaliy metod bilimlarni chuqurlashtirish va ko'nikmalarni takomillashtirishga, bilish faoliyatini rag'batlantirishga hamda nazorat va korreksion xarakterdagi vazifalarni hal etishga yordam beradi [7].

Amaliy ish metodidan turli yoshdagi o'quvchilar ta'limida foydalanish mumkin, ammo topshiriqlar ularning qobiliyatlari va yosh xususiyatlariga mos bo'lishi muhimdir. Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun amaliy ishlar ayniqsa dolzarb, chunki materialni o'zlashtirish uchun faqat og'zaki tushuntirish yetarli bo'lmasligi mumkin. Qo'l motorikasi faol ishlaganda ko'rish va sezish xotirasi ham rivojlanadi, bu esa mashg'ulot materialini yaxshiroq o'zlashtirishga yordam beradi. Masalan, «Ignabarg nima?» amaliy ishida bolalar ignabargli daraxt shoxchalarini ko'radilar va ushlab ko'radilar.

Mustaqil ish - o'quvchilarning nazariy manbalarni individual o'rganishi, shuningdek, zarur harakat va usullarni mustaqil mashq qilishi orqali bilim va ko'nikmalarni egallashga qaratilgan o'qitish metodidir.

Mustaqil ish o'qitishning eng muhim metodlaridan biri va boshqa barcha metodlarning asosi, shuningdek, ular o'rtasidagi didaktik bog'liqlikni ta'minlovchi vositadir [8].

Mustaqil ish har qanday yoshdagi o'quvchilar ta'limida pedagogik jarayonning bir qismi bo'lishi kerak, biroq ularning aqliy va intellektual salohiyati hamda individual imkoniyatlaridan ortiq yuklama bermasligi lozim.

Sanab o'tilgan barcha metodlar maktabning boshlang'ich sinflaridan boshlab, keyinchalik texnikum, bilim yurti, institut, universitet va boshqa ta'lim muassasalarida qo'llanadi. Biroq ta'lim sohasi ham inson faoliyatining boshqa sohalari kabi bir joyda turmaydi. Doimiy ravishda yanada samarali va ta'lim jarayonini yengillashtiruvchi innovatsion o'qitish metodlari paydo bo'lmoqda [9].

Xulosa. Ta'lim jarayonida metod pedagog va o'quvchilarning muayyan o'quv-tarbiyaviy maqsadlarga erishishga qaratilgan o'zaro bog'liq faoliyatini tartibli tashkil

etish usuli, o'quvchilarning o'quv-bilish faoliyatini tashkil qilish vositasi sifatida namoyon bo'ladi. Har bir o'qitish metodidan foydalanish odatda turli usul va vositalar bilan birga kechadi. Bunda o'qitish usuli metodning elementi yoki tarkibiy qismi, ta'lim vositalari esa o'qituvchi o'quv jarayonini amalga oshirishda foydalanadigan barcha materiallardir.

An'anaviy o'qitish metodlari mustaqil fikrlash, yangi vaziyatda yo'l topish, muammolarni hal qilishning o'z usullarini topish va auditoriya bilan ishchan aloqalar o'rnatish ko'nikmalarini rivojlantirish uchun zarur sharoit yaratadi.

O'quv jarayonida turli metodlardan foydalanish natijasida o'quvchilarning bilish jarayoniga emotsional munosabati, o'quv faoliyatiga motivatsiyasi hamda yangi bilim va ko'nikmalarni egallash va ularni amaliy qo'llashga qiziqishi ortadi. Bu o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlari, og'zaki nutqi, o'z nuqtai nazarini shakllantirish va bayon etish ko'nikmalarini rivojlantiradi hamda tafakkurni faollashtiradi.

Shunday qilib, o'quv ishlari tizimida yuqorida ko'rib chiqilgan bilimlarni tekshirish va baholash metodlarining barchasi o'z o'rnida qo'llanishi lozim. Bu o'quvchilarning o'zlashtirish sifatini nazorat qilishda zarur tizimlilik va chuqurlikni ta'minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Akbarov A.A. An'anaviy va innovatsion o'qitish metodlari // Butun umr davomida ta'lim: barqaror rivojlanish manfaatlarida uzluksiz ta'lim. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/16414098>. Kirish erkin. 2. Anishchenkova E.S. «Maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirish uchun barmoq gimnastikasi»: ota-onalar va pedagoglar uchun qo'llanma. M.: AST: Astrel, 2006.

3. Axmetova D.Z., Nigmatov Z.G. va boshqalar. «Inklyuziv ta'lim pedagogikasi va psixologiyasi». Qozon: Iqtisodiyot, boshqaruv va huquq instituti «Poznanie» nashriyoti, 2013. 204 b.

4. Bolalar qo‘shimcha ta’limini rivojlantirish konsepsiyasi, 2014-yil 4-sentabrdagi № 1726-r.

5. Mixaylova M.V. Zamonaviy o‘qitish metodlari / Ta’lim xodimlari ijtimoiy tarmog‘i. URL: <https://nsportal.ru/nachalnaya-shkola/materialy-mo/2019/08/30/sovremennye-metody-obucheniya>. Kirish erkin.

6. Zaytsev D.V. Imkoniyati cheklangan bolalarning ta’limiy integratsiyasi // SocPolitika.ru axborot-tahliliy portali, internet-resurs. Kirish manzili: <http://www.socpolitika.ru/rus/conferences/3985/3986/3988/document4052.shtml>

7. Ivanova A.E. Aholining nogironligi // Web-Atlas internet-resursi: «Atrof-muhit va Rossiya aholisi salomatligi». <http://www.sci.aha.ru/ATL/ra61a.htm>

8. Suvorova M.O. An’anaviy o‘qitish metodlari o‘rniga kelgan innovatsion ta’lim texnologiyalari masalalari // Ta’lim va jamiyat rivoji muammolari. 2017. № 1(3). B. 32–36.

9. An’anaviy o‘qitish metodlari / Pedagogika // 4brain.ru sayti. URL: <https://4brain.ru/pedagogika/tr-methods.php>.